

14. Цейтлин С. Н. Синтаксические модели со значением психического состояния и их синонимика / С. Н. Цейтлин // Синтаксис и стилистика / [отв. ред. Г. А. Золотова]. – М. : Наука, 1976. – С. 161 – 181.
15. Ширяев Е. Н. Язык – система. Язык – текст. Язык – способность / Е. Н. Ширяев. – М., 1995.

В статье рассмотрены особенности функционирования составного именного сказуемого с неспециализированными именными словоформами (предложного падежа) в художественном стиле, проанализированы его структура и семантика.

Ключевые слова: художественный стиль, неспециализированные именные формы, связка, предложный падеж.

The article deals with peculiarities of functioning, structure and semantic of nominal predicate with non-specialized forms of nominal in art style.

Key words: art style, non-specialized forms of nominal, copula, prepositional case.

УДК 811.161.2'367

Н. М. Цівун

ПЕРІОД І СКЛАДНЕ СИНТАКСИЧНЕ ЦІЛЕ : ДО ПРОБЛЕМИ ТИПОЛОГІЇ СИНТАКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ

У статті стисло проаналізовано погляди мовознавців на проблему співвідношення складного синтаксичного цілого і періоду; розглянуто основні критерії диференціації цих синтаксичних побудов.

Ключові слова: період, складне синтаксичне ціле (ССЦ).

Проблеми сутності періоду, опис його категорійних властивостей знайшли своє відображення у працях А. Б. Шапіро [1951], І. Г. Чередниченка [1957; 1962], А. О. Акішиної [1958], Л. Г. Ботіної [1961], М. С. Лапіної [1963], О. Ф. Решетнікової [1964], О. М. Карпова [1967], Г. М. Молоткової [1974], Н. В. Черемисіної [1986], А. П. Коваль [1987], О. Д. Пономаріва [1997], А. М. Галас [1997], Л. І. Байкової [2001], Л. І. Мацько [2003]. Незважаючи на помітні досягнення у дослідженні періоду, питання його сутності, визначення структурних особливостей тлумачаться по-різному. Недостатньо вивченими залишаються питання співвідношення періоду і складного синтаксичного цілого, модифікованих форм періодів (оберненого та незавершеного).

З погляду змісту період становить «—**н**и невеликий художній твір, написаний на певну тему» (Б. М. Кулик, М. В. Арінштейн), «—**н**іатюрний твір» із своєю темою, де не тільки розкривається зміст основної думки, але й подано її аргументацію, обґрунтування (А. О. Акішина), він тяжіє до «—**н**істовно-синтаксичної самостійності, до статусу тексту» (Н. В. Черемисіна).

На рівень реальних одиниць тексту, на думку Д. Х. Баранника, А. П. Загнітка, можна поставити період, оскільки він, хоч і «—**н**ігіє статус одного речення, становить розгалужену синтаксичну композицію, гармонійно організовані частини якої утворюють складну тематичну і структурну цілісність» [26, 435-436]. Мовознавці розглядають період як один із текстових компонентів (текстему). На наш погляд, найбільш відповідним і вдалим є визначення текстеми як «—**н**іабстрактної інваріантної одиниці текстового рівня мови, що характеризується певним тематичним змістом, композиційною структурою, відбором лексико-фразеологічних, граматичних, стилістичних засобів та інтенційно-прагматичними властивостями» [21, 601].

У цілому упродовж останніх років ХХ століття і початку ХХІ століття активізувалися дослідження цілісного мовлення (тексту), що є предметом вивчення багатьох наук – лінгвістики тексту, стилістики, літературознавства, психолінгвістики, лінгвофілософії, теорії комунікації, кожна з яких має свої завдання і оперує відповідними методами дослідження. Мовознавці (Г. В. Колшанський та ін.) відзначають, що незважаючи на певні наукові досягнення, у теорії тексту є питання, які вимагають додаткового вивчення, особливо у плані вияву його дискретності (< лат. *discretus* – поділений на частини), делімітації (< лат. *delimitatio* – визначення меж) і в цілому співвідношення граматичних і смислових показників у створенні цілісності тексту і його частин (текстем). Передусім відзначимо, що одиницею тексту мовознавці вважають «—**н**іально вичленований найменший словесний масив, що складається з лінійно розташованої сукупності *речень*, об'єднаних у тематичну і структурну цілісність, після якої іде інша цілісність того ж рівня [26, 627]. Під таким найменшим «—**н**ісловесним масивом» розуміють складне синтаксичне ціле (ССЦ), компоненти якого пов'язані за змістом, а також лексичними, морфологічними і синтаксичними засобами. Слід зазначити, що деякі мовознавці відзначають, що «—**н**інайменша реальна одиниця тексту – *надфразна єдність, абзац*» [26, 627]. На думку В. Г. Гака [10], утворюється така типологія комунікативних утворень: *речення* (просте чи складне) – *складне синтаксичне ціле* (сукупність двох чи більше речень) – *текст*. Період та парцеляцію вчений відносить до «—**н**іпроміжних» форм між реченням і ССЦ.

У зв'язку з цим у сучасному мовознавстві актуальними стали питання дослідження співвідношення періоду і ССЦ. Отже, у статті маємо на меті проаналізувати різні погляди вчених на цю проблему у сучасній лінгвістичній науковій літературі.

Традиційно в лінгвістичній літературі термін *період* вживають як у широкому, так і у вузькому розумінні. При широкому підході під *періодом* розуміють будь-яке ССЦ (інші терміни: надфразна єдність, мікротекст, прозаїчна строфа), тобто два або більше самостійних речення, що об'єднані темою у смислові блоки. У вузькому розумінні термін *період* закріплюють за особливою побудовою експресивного синтаксису і відносять до синтаксико-стилістичних засобів мови.

Так, П. А. Архангельський у статті —Кизучению периодической речи” [5, 35-37] визначає період як ССЦ, яке складається з простих і складних речень, що ускладнені різними зворотами. Такого погляду дотримувалися у своїх працях В. Г. Адмоні, О. О. Реформатський, Н. Ю. Шведова. Крім того, В. Г. Адмоні пропонує замінити термін *ССЦ* на більш зручний термін *період*: —традиційний термін «період», здається нам, має перевагу, оскільки термін типу «кладне синтаксичне ціле» ще ніяк не утвердився” [1, 225].

Неоднозначність у використанні термінів *ССЦ* і *період* не випадкова, оскільки в науковій літературі вони не відзначаються точністю застосування і чіткою окресленістю меж їх уживання. Таку ситуацію можна пояснити історичними традиціями у вивченні цих мовних одиниць. Так, наприклад, у працях О. І. Галича (1830), К. А. Козьміна і В. О. Покровського (1908), П. В. Смірновського (1912) період розглядають як складне або просте ускладнене речення, що має певні особливості у плані змісту, логічної та ритмомелодійної побудови (протазис і аподозис). Водночас у 20-30-х роках ХІХ століття закладають вчення про мовну одиницю більшою за речення. Так, О. Х. Востоков (1831), К. П. Зеленецький (1846) використовують термін —*період*” і для позначення складніших, ніж речення, синтаксичних побудов. Пізніше до цього питання зверталися Ф. І. Буслаєв, О. О. Потєбня, О. М. Пешковський. Ф. І. Буслаєв у праці —*Эпыт исторической грамматики русского языка*” (1858), а згодом О. О. Потєбня —*Изаписок по русской грамматике*” (1868) на позначення таких побудов послуговуються у своїх працях терміном —*мовення*”. Таким чином, термін —*мовення*” вчені використовують у двох значеннях: широкому – реальна дійсність мови, і вузькому – сукупність речень. Незважаючи на те, що О. М. Пешковський (1920) уперше в російському мовознавстві чітко окреслює проблему ССЦ, але ця синтаксична одиниця не отримала розгорнутого аналізу і подальшого вивчення його працях.

Наступний етап у розвитку досліджень ССЦ розпочався у 40-50-ті роки ХХ століття у зв'язку з розвитком лінгвістики тексту. У цей час з'явилися ґрунтовні праці про ССЦ, авторами яких були Г. О. Винокур, Л. А. Булаховський, І. А. Фігуровський, М. С. Пospelов. Так, у статті —*Проблема сложного синтаксического целого в русском языке*” М. С. Пospelов подає конкретні зразки аналізу ССЦ у поетичній мові О. С. Пушкіна. Крім того, він робить спробу дати визначення ССЦ і виділяє деякі його семантико-синтаксичні ознаки. Учений охарактеризував також найголовніші етапи розробки цього питання у мовознавчій науці, вказуючи на праці М. В. Ломоносова, О. Х. Востокова, О. О. Потєбні, О. М. Пешковського.

І. А. Фігуровський свою увагу зосереджує на смислових відношеннях між самостійними реченнями та граматичними засобами їх вираження, до яких відносить порядок речень, інтонацію, сполучники та сполучні слова, скріпи, відокремлені слова, порядок слів, паралелізм будови речень і паралелізм інтонації.

Активне дослідження проблематики ССЦ розпочалось у 60-70-ті роки ХХ ст., коли лінгвістика тексту виокремлюється в самостійну лінгвістичну дисципліну, —*ця* досліджує багатоаспектну внутрішню організацію зв'язного тексту семіотичну, семантичну, структурну, комунікативно-прагматичну” [29, 316-317]. Сворідним центром лінгвістики тексту в 60-ті роки ХХ ст. стає Німеччина, а також інші регіональні лінгвістики Європи, особливо ті, де розвивалися семіотичні традиції, а також прогресували концепції актуального членування та комунікативного динамізму. Одним із теоретичних імпульсів до створення лінгвістики тексту вважають концепцію ієрархічної організації мови та рівневого лінгвістичного аналізу Е. Бенвеніста, де було закладено ідею автономного моделювання текстового рівня. Відтоді ССЦ вивчають як основну одиницю тексту, яка структурована низкою речень (як простих, так і складних), об'єднаних ритмомелодійними, семантичними і синтаксичними відношеннями, що виражені лексичними, лексико-граматичними і граматичними засобами. Ідеї М. С. Пospelова, І. А. Фігуровського стосовно вивчення ССЦ отримують продовження в теоріях В. Г. Адмоні, І. Р. Гальперіна, С. Й. Гіндіна, С. Г. Ільєнко, Л. М. Лосевої, Т. І. Сільман, І. П. Севбо, Г. Я. Солганика, Є. А. Реферовської та інших. Так, наприклад, Т. І. Сільман розглядає проблеми і завдання, які виникають під час стилістичного

аналізу явищ синтаксису, зокрема синтаксису так званого —великого контексту”. Великий інтерес у дослідженні становить аналіз художніх текстів Й.-В. Гете, Г. Гейне, Й. Гердера, який ґрунтований на вивченні особливостей структури речень, зв'язку речень та будови абзацу.

У лінгвістичній літературі сформувались різні підходи розгляду природи, меж і сутності надфразних єдностей (ССЦ), проте здебільшого вчені наголошують на необхідності опису їх у зв'язку з типологією речення, виявом текстотворюючих потенцій як сегмента складнішої синтаксичної організації (Г. О. Золотова, К. Ф. Шульжук). Виходячи з таких положень, В. М. Ожоган у дослідженні про функціональні властивості займенникових слів у структурі надфразних єдностей зазначає, що —речення є найвищою одиницею у структурі мови і вихідною одиницею структури мовлення, отже, і НФЄ” [18, 40]. Він доводить, що за —синтаксичною організацією НФЄ є найближчою до такої синтаксичної одиниці, як складне багатоконпонентне речення. Між складниками НФЄ – реченнями встановлюються ті самі змістові відношення (протиставні, зіставно-протиставні, приєднувальні, пояснювальні, порівняльні, наслідкові, причинові, темпоральні, локативні тощо), що й між предикативними частинами складних конструкцій. Компоненти у НФЄ, подібно до предикативних частин у складному реченні, поєднані інтонаційно (в усному мовленні), лексичними, формально-граматичними і синтаксичними засобами. Проте від складного багатоконпонентного речення НФЄ відрізняється послабленим зв'язком між його складниками, більшою їх граматичною самостійністю; спостерігаються суттєві розбіжності й у засобах поєднання елементів речення і надфразної єдності. Зокрема, у НФЄ важливу функцію поєднання речень в одне ціле виконують займенникові (анафоричні) компоненти, які виступають як власне-анафоричні – функціонують у пост-позиції щодо субституата-репрезентанта попереднього речення” [18, 40].

Незважаючи на активне вивчення ССЦ в останні десятиліття, до однозначності у термінології мовознавці не прийшли. У сучасній лінгвістиці —боки речень” (С. П. Бевзенко) або —єдності” (А. І. Мамалига), що утворюються як сполучення речень і тісно пов'язуються між собою єдністю думки, теми, а також специфічними засобами зв'язку, мають різні найменування: ССЦ, надфразна єдність (НФЄ), прозаїчна строфа, великі синтаксичні сполуки, велике синтаксичне ціле, група речень, дискурс, абзац. Наприклад, у —Лингвистическом энциклопедическом словаре” за редакцією В. М. Ярцевої [15, 345] до НФЄ синонімічними сполуками подаються терміни ССЦ, мікротекст, період. Найуживанішими серед термінологічних означень одиниць, більших за речення, є терміни НФЄ і ССЦ. А. І. Мамалига слушно зауважує, що лінгвісти не можуть → певністю спинитися на одному з них, тим більше, що нерідко цілком доцільно замінюють одне одним найменування —складне синтаксичне ціле” (ССЦ) та —надфразна єдність” (НФЄ), роблячи, звичайно, вибір, але без будь-яких обґрунтувань” [19, 149]. Учений у праці —Синтаксис текста” розмежовує ССЦ, визначаючи його як самостійну семантико-синтаксичну одиницю, що формується шляхом об'єднання речень на основі взаємодії змісту і форми окремих мовленнєвих повідомлень, і НФЄ, що є утворенням, —зв'язаним із фразовою й таким, що відображає поряд із нею особливості членування мовленнєвого потоку, його ритміко-інтонаційної, графічної організації” тобто —йдеться про розбиття мовленнєвого потоку на фрази, а також про його цілісні у смисловому відношенні єдності” [19, 150].

Водночас слід зауважити, що більшість лінгвістів вважають ССЦ і НФЄ синонімічними поняттями. Так, К. Ф. Шульжук відзначає: —єдністю тексту є складне синтаксичне ціле, яке в сучасному мовознавстві називають ще надфразною єдністю” [30, 372]. Такої думки дотримуються й інші українські та російські мовознавці: С. П. Бевзенко, І. Р. Вихованець, М. А. Жовтоброух, А. П. Загнітко, Н. С. Валгіна, В. Г. Гак, М. М. Арват, О. І. Москальська та інші. У словниковій статті —Надфразна єдність” термінологічної енциклопедії О. О. Селіванової —Сучасна лінгвістика” [21, 404], [21, 557] вказано, що синонімами до НФЄ є ССЦ, прозаїчна строфа, мікротекст, текстема, гіперсинтаксема; відповідно у статті —ССЦ” підкреслюється, що синонімами до ССЦ є НФЄ (термін українського дослідника Л. А. Булаховського), прозаїчна строфа (Г. Я. Солганик), мікротекст (Т. ван Дейк, У. Тіле), текстема (В. Кох), гіперсинтаксема. З. Й. Куньч, подаючи у —Риторичному словнику” дефініцію *надфразна єдність*, вказує, що це —є саме, що й *складне синтаксичне ціле*” [13, 159-160]. Аналогічні пояснення зустрічаємо в довіднику з сучасної української мови за редакцією О. Д. Пономарева [24, 233], [24, 299], у короткому тлумачному словнику лінгвістичних термінів —Українська мова” за редакцією С. Я. Єрмоленко [12, 101], [12, 157], а також у більшості мовознавчих праць з проблем лінгвістики тексту. На жаль, у ґрунтовній праці з синтаксису української мови, як —Синтаксис української мови: проблемні поняття”, авторами якої є І. І. Слинко, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська, увагу не приділено визначенню та опису таких синтаксичних одиниць, як період і ССЦ. Лише у §1 —Предмет синтаксису”, описуючи різні погляди мовознавців на предмет синтаксису, вчені відзначають, що —питання про складне синтаксичне ціле – дискусійне. По-

перше, ні в російському, ні в українському мовознавстві воно докладно не висвітлене. По-друге, чимало дослідників підкреслюють, що поняття складного синтаксичного цілого не відповідає тим вимогам, які ставляться до самостійних синтаксичних одиниць” [22, 11]. При цьому розглядають погляди М. П. Харченка, що висвітлені у статті “Существует ли языковая единица более высокого порядка, чем предложение?” та міркування Н. Ю. Шведової викладені у —Проекте —Русской грамматики” 1972 р. М. П. Харченко зазначає, що складне синтаксичне ціле може вивчатися в текстолінгвістиці як особлива одиниця тексту, а також не виключає можливість аналізу цієї одиниці у синтаксисі з погляду граматичного. Н. Ю. Шведова вказує на три об’єкти синтаксису: систему реалізації синтаксичних потенцій слова, синтаксис речення і синтаксис цілого тексту. Такий підхід дає можливість аналізувати ССЦ як синтаксичну категорію.

У російському мовознавстві автори —Русской грамматики: Синтаксис” (1980) також не подають тлумачень ні періоду, ні ССЦ [20].

У сучасному мовознавстві до цього часу чітко не визначено особливості співвідношення періоду і ССЦ. Вчення про період і ССЦ, маючи певну спільну історичну традицію аналізу, розглядають у сучасному мовознавстві з таких позицій: ССЦ (надфразна єдність) — відрізок мовлення, що складається з двох і більше речень, об’єднаних спільністю теми в композиційно-синтаксичну конструкцію” [30, 373], а період — складне, переважно багатокomпонентне, чи просте ускладнене речення, або поєднання кількох окремих речень, якому — властива цілісність теми, повнота й динамізм змісту і яке характеризується чітким поділом на дві частини, поєднувані відповідним синтаксичним зв’язком” [30, 362].

І. К. Білодід у статті —Силістика великих синтаксичних сполук” (1970), а згодом у статті —Великі синтаксичні сполуки” (що є більш доповненим варіантом першої) визначає синонімічними поняття — великі синтаксичні сполуки або періодичне мовлення — це і довга фраза, і надфразна єдність (велика синтаксична єдність, велике синтаксичне ціле і под.)” [8, 61]. Однак, наголошує автор, —не кожна довга фраза становить надфразну єдність як композиційно-синтаксичну одиницю і стилістичну фігуру” [8, 61]. Із синонімічного ряду термінів учений зупиняється на понятті **надфразна єдність**, визначаючи її як — композиційно-синтаксичну конструкцію, що об’єднує в собі способом сурядного і підрядного зв’язків кілька речень, фраз і навіть абзаців, які створюють певну гармонійну завершеність, закінченість, конденсованість висловлення щодо його смислового змісту, а також і завершеність структурну, яка створюється послідовністю, симетрією граматичних зв’язків, їх системністю протягом усієї цієї великої синтаксичної сполуки (сполучники, займенники, прислівники з прилеглими словами, граматично опорні слова і под.) і певною ритмомелодичною, інтонаційною та естетичною організацією (висхідна, градаційна частина, кульмінація, заокруглення висновку; хвилеподібна ритміка цих періодичних кіл в одному висловленні” [8, 61].

Таким чином, мовознавець у понятті НФС (періодичне мовлення) об’єднує розуміння періоду як текстими. Для таких структур характерна певна граматична організація, а також використання різних прийомів стилістичного характеру. Граматична організація НФС, на думку вченого, відзначається певною системністю у смислових скріпах між її складовими частинами: а) повторюваність сполучників і сполучних слів, прислівників та їх груп, займенників (особових, вказівних) з означуваними словами, вставних слів і под.; б) симетрію співвідносності цих скріп із тими, що приєднують завершальну частину. До засобів стилістичної організації НФС (періодичного мовлення) І. К. Білодід відносить анафоричні конструкції, повтори (зокрема, рефрени) паралелізму, — підхоплення”, лексико-семантичну симетрію у формі контрастів, антитез, кола (кільця).

У лінгвістичній літературі зустрічаємо дефініції ССЦ, які не суперечать суті періоду (їх можна віднести як до ССЦ, так і до періоду). Так, наприклад, З. Я. Тураєва пояснює ССЦ як — відрізок тексту (усного чи писемного), що характеризується відносною смисловою і функціональною завершеністю, тісними логічними, граматичними і лексичними зв’язками, які об’єднують його складові” [25, 116].

У сучасному мовознавстві побутують різні думки щодо співвідношення періоду і ССЦ. Так, у дисертаційному дослідженні А. М. Галас вказано, що — період зі структурою складного синтаксичного цілого (надфразної єдності) неможливий, [11] бо це суперечило б визначенню, яке наведене у роботі. А період дослідниця визначає як — висловлення у вигляді речення, яке характеризується тематичною єдністю і відносною завершеністю (вичерпністю), з чіткою смисловою і структурно-інтонаційною розчленованістю, яка полягає у тому, що в першій частині виділяються принаймні два члени — синтаксично однорідні елементи, а лексико-фраземне наповнення її дозволяє розвинути напруження думки, ритмічно наростаючу інтонацію, після чого настає виразна пауза (злам інтонації) і друга частина, яка містить мету висловлювання, смислову розв’язку і вимовляється з помітним пониженням голосу” [11, 179]. Подібне тлумачення періоду (— розгорнутого речення”) подає І. П. Ющук, але наводить

такий приклад: *Нехай обдурений я сном, нехай осміяний без жалю, нехай замість весни і раю осінній місяць за вікном, нехай! Але в душі моїй яка цвіла весна рожева! Пахтіли, дихали дерева!* (О. Олесь), – і зауважує, що ця синтаксична конструкція “близька до періоду за своєю структурою” [31, 619]. Однак учений детально не зупиняється на аналізі таких синтаксичних конструкцій і не вказує, як їх слід кваліфікувати. Такий підхід зумовлений тим, що період він розуміє тільки як “період-речення”.

Цікаву думку з цього приводу висловлює Ю. І. Беляєв, який стверджує, що період може мати форму речення (простого ускладненого, складного), а може бути текстом, що складається із окремих речень. Але в цьому випадку вчений вважає, що період виходить за межі синтаксису і є не стільки синтаксичною структурою, скільки ритмічною фігурою, отже, його слід вивчати не в синтаксисі, а в інших лінгвістичних науках – стилістиці і текстології [7, 486].

Одночасно можемо вказати на розвідки І. Г. Чередниченка, Л. І. Мацько, А. П. Загнітка, Н. С. Валгіної, Л. І. Байкової, М. Ф. Алефіренка та ін., у яких зазначено, що:

- у періоді “завершена думка подається в ускладненому простому, багаточленному складному реченні або кількох реченнях, що структурно й інтонаційно поділяються на дві частини” [16, 362];

- періодом може бути і “ЄСЦ, тобто одиниця, більша, ніж речення” [9];

- з погляду синтаксичної організації період може бути і поширеним, ускладненим простим реченням, і реченням складним, і ССЦ [2, 301].

На основі аналізу наукової літератури можна зіставити період і ССЦ за дивергентними ознаками:

<ul style="list-style-type: none"> • ССЦ – це одиниця найвищого рівня, що становить ряд речень, об’єднаних спільністю теми, семантичними і синтаксичними відношеннями; 	<ul style="list-style-type: none"> • Період – це синтаксико-стилістична категорія, в якій цілісна, завершена думка подається в ускладненому простому реченні, багаточленному складному або кількох окремих реченнях. Період – це не окремий структурний тип, а лише різновид існуючих типів речень;
<ul style="list-style-type: none"> • Зв’язок між реченнями у ССЦ реалізується змістовими чинниками (лексичними, морфологічними, синтаксичними), а також темо-ремаційною організацією висловлень ($\underline{T} - P1 \quad \underline{T} - P2 \quad \underline{T} - P3$; $T1 - P1, T2 (P1) - P2, T3 (P2) - P3$). З огляду на спосіб зв’язку між реченнями розрізняють два структурні типи ССЦ: з ланцюжковим (послідовним) зв’язком компонентів і паралельним; 	<ul style="list-style-type: none"> • Члени періоду, як правило, побудовані симетрично, за принципом паралелізму: повторенням порядку слів, видо-часових форм дієслів. Нагромадження інформації у періоді досягається повторами, однорідними реченнями чи однорідними членами речення, що створюють градацію, паралелізмами синтаксичних конструкцій;
<ul style="list-style-type: none"> • ССЦ характерне композиційно-тематичним членуванням, яке полягає у можливості виділення в ньому <i>зачину</i> (початок думки, теми), який зосереджується у першому реченні, <i>середньої частини</i> (розвиток, виклад теми) і <i>кінцівки</i>; 	<ul style="list-style-type: none"> • Члени періоду називають <i>засновком</i> і <i>висновком</i>. За кількістю конструкцій, що входять до них, вони різні, але їх зміст та інтонація створюють враження єдності й рівноваги цих частин;
<ul style="list-style-type: none"> • Ритмомелодійне оформлення ССЦ виявляється у тому, що паузи між реченнями цього утворення порівняно однакові, а в кінці – значна пауза і зниження тону; 	<ul style="list-style-type: none"> • Ритмомелодійна архітектоніка періоду відзначається поступовим підвищенням голосу до найвищої точки у першій частині (протазисі). Потім настає виразна пауза, завдяки якій звертається увага на зміст наступного члена періоду (на письмі ця пауза, як правило, передається <i>комою</i> або <i>комою і тире</i>). Другий член періоду (аподозис) завершує думку різким спадом інтонації і поступовим зниженням тону голосу до рівня початку мовлення. У такий спосіб виникає ніби замкнене інтонаційне коло періоду.

Мовознавці (Л. Л. Іванова, О. П. Сковородніков, Є. М. Ширяєва, А. О. Кузнєцова) відзначають, що період у його класичній формі – «малочастотне явище» [14, 466]. Період уживається у трансформованому вигляді: він містить фразу-зачин, що відіграє велику конструктивну роль, визначаючи тематику періоду, яка висвітлюється у протазисі і завершується у аподозисі. Наведемо приклад такого періоду із публіцистики Максима Рильського: **“Слава – заповідь моя”. Цей рядок міг би здатися у Шевченка дивним і несподіваним. Але коли ми згадаємо, що ніколи й ніде не шукав він собі дешевих лаврів, ніколи не запобігав ласки у сильних світу свого, що раз і назавжди відкинув він пораду співати —пр Матрьошку, про Парашу, радість нашу”, що девізом його в найтяжчі хвилини було —каюсь, мучуся... але не каюсь”; коли ми пильно вчитасьмо у рядки —мипросто йшли, у нас нема зерна неправди за собою”; коли припом’янемо звернення – в другому вірші триптиху – до музи: —ми неложними устами сказати правду”; коли перечитаємо третій вірш – “Бава”, де оту саму славу зовсім непоштиво називає поет —зафипанкою”, —инкаркою”, —перекупкю п’яною”; коли пролунають у нашій душі віщі слова —брітеся – поборете” і громовий заклик —пвовайте та вставайте. Кайдани порвіте”, – // то нам стане ясно вочевидь, що йдеться не про славу взагалі, а про добру славу, славу чесної людини, непохитного борця і непідкупного співця (М. Рильський, XII, 453-454).**

Разом з тим деякі мовознавці (С. Я. Єрмоленко, С. П. Бирик, О. Г. Тодор) період ототожнюють зі ССЦ. Так, у словниковій статті —Корошого тлумачного словника лінгвістичних термінів—, яка має назву —Коми – тире”, знаходимо, зокрема, такі пояснення, коли ставиться цей розділовий знак: **—Кома – тире (, –) розділовий знак, що виділяє частини речення. Використовується як пунктуаційний знак: 1) у складних реченнях, коли: ... г) воно є складним синтаксичним цілим (період)”** [12, 77]. Тут наведено приклад із поетичного твору Максима Рильського: *Коли в грудях моїх тривога То потухає, то горить; Коли загублена дорога, А на устах любов тремтить; Коли уся душа тріпоче, Як білий парус на човні, – Тоді рука моя не хоче Пером виводити пісні* (М. Рильський, I, 138).

Є й інший погляд на періоди, що виходять за межі речення. Так, І. Г. Чередниченко у праці —Нариси з загальної стилістики української мови” визначає їх як **контекстуальні**. Під контекстуальним мовознавець розуміє період, що складається з окремих речень, одні з яких входять до складу попередньої, а інші (як правило, одне) до заключної частини періоду. На думку вченого, контекстуальний період відрізняється від періоду-речення інтонаційно: **—ожне речення, що виступає в ролі члена контекстуального періоду, відділяється одне від одного нормальною розділовою паузою; у вимові не так помітне характерне для періодичної мови поступово нарощуване підвищення інтонації, яка наближається лише до перелічувальної інтонації однорідних синтаксичних одиниць; але виразно виявляється інтонаційний злам і збільшення паузи на місці переходу від попередньої до заключної частини періоду”** [28, 443-442]. Наприклад: **Я хотів би майстром бути, вітром бути наддніпрянським, щоб воложити вам лица, Щоб пісні вам навівати В день великого труда. Я хотів дощем краплистим, Променистою росою Жовту куряву прибити, Щоб вам дихалося легко В день великого труда. Я б хотів промовить слово, Віщим дзвоном прозвеніти, Щоб прославить вашу волю, Вашу силу оспівати В день великого труда. // Я душею, рідні з вами, Я своїм доробком скромним І свою приношу пайку До братерського єднання В день великого труда** (М. Рильський, IV, 30). Такі періоди у науковій літературі називають **текстовими** періодами (Л. І. Мацько).

Отже, проблема співвідношення періоду і ССЦ складна. Так, одні мовознавці дотримуються думки, що **—період зі структурою складного синтаксичного цілого неможливий”** (А. М. Галас), а інші – що періодом може бути і **—кладне синтаксичне ціле (ССЦ), тобто одиниця, більша, ніж речення”** (Н. С. Валгіна). На основі праць І. Г. Чередниченка, Л. І. Мацько, А. П. Загнітка, Н. С. Валгіної, Л. І. Байкової, М. Ф. Алефіренка зроблено висновок, що період виходить за межі речення: він може бути простим ускладненим реченням, складним багатокомпонентним, а також ССЦ. Таким чином, не виключається можливість трансформації як періоду у ССЦ, так і ССЦ у період.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адмони В. Г. Введение в синтаксис современного немецкого языка / Владимир Григорьевич Адмони. Ф. М.: Изд. лит. на иностр. яз., 1955. Ф. 392 с.
2. Алефиренко Н. Ф. Спорные проблемы семантики: монография / Николай Федорович Алефиренко. Ф. М.: Гнозис, 2005. Ф. 326 с.
3. Арват Н. Н. К методике анализа сложного синтаксического целого / Нинель Николаевна Арват // Методика преподавания русского языка и литературы. Ф. К.: Радянська школа, 1985. Ф. Вип. 17. Ф. С. 3—15.
4. Арінштейн М. В. Період в українській літературній мові / М. В. Арінштейн // Українська мова в школі. Ф. 1953. Ф. 4. Ф. С. 68—72.

5. Архангельский П. А. К изучению периодической речи / П. А. Архангельский // Русский язык в школе. Ф 1950. Ф 3. Ф С. 35—37.
6. Байкова Л. И. Период – синтаксико-стилистическое и текстообразующее явление русского языка : дис. ... доктора филол. наук : спец. 10.02.01 –Русский язык” / Кубанский государственный университет / Лариса Ивановна Байкова. Ф Кубань, 2000. Ф 340 с.
7. Беляев Ю. И. Синтаксис современного русского языка / Юрий Иванович Беляев. Ф Херсон : Айлант, 2001. Ф 494 с.
8. Білодід І. К. Великі синтаксичні сполуки : Вибрані праці: У 3-х т. / Іван Костянтинович Білодід. Ф К. : Наукова думка, 1986. Ф С. 53Ф7 3. Ф (Вибрані праці: в 3-х т. / І. К. Білодід : Т. 3.).
9. Валгина Н. С. Синтаксис современного русского языка / Нина Сергеевна Валгина. Ф М. : Центр дистанционного образования МГУП, 2002. Ф Режим доступа : <http://www.hi-edu.ru/e-books/xbook089/01/eabout.htm>.
10. Гак В. Г. Теоретическая грамматика французского языка. Синтаксис : учебн. для ин-тов и фак. иностр. яз. / Владимир Григорьевич Гак. Ф [2-е изд., испр. и доп.]. Ф М. : Просвещение, 1986. Ф 220 с.
11. Галас А. М. Структурні і функціональні особливості періоду в українській літературній мові : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 –Українська мова” / Ужгородський державний університет / Алла Михайлівна Галас. Ф Ужгород, 1997. Ф 250 с.
12. Єрмоленко С. Я. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бибик, О. Г. Тодор / [за ред. С. Я. Єрмоленко]. Ф К. : Либідь, 2001. Ф 224 с.
13. Куньч З. Й. Риторичний словник / Зоряна Йосипівна Куньч. Ф К. : Рідна мова, 1997. Ф 341 с.
14. Культура русской речи : Энциклопедический словарь-справочник / [под ред. Л. Л. Иванова, О. П. Сковородникова, Н. Н. Ширяева]. Ф М. : Флинта, 2003. Ф 840 с.
15. Лингвистический энциклопедический словарь / [Н. Д. Арутюнова, В. А. Виноградов, В. Г. Гак и др.] ; гл. ред. В. Н. Ярцева. Ф М. : Советская энциклопедия, 1990. Ф 685 с.
16. Мацько Л. І. Стилістика української мови : підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько ; за ред. Л. І. Мацько. Ф К. : Вища школа, 2003. Ф 462 с.
17. Мельничайко В. Я. Стилістичні функції періоду / Володимир Ярославович Мельничайко // Українська мова та література. Ф 1975. Ф 7. Ф С. 61—67.
18. Ожоган В. М. Займенникові слова у структурі сучасної української мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.01 –Українська мова” / Василь Михайлович Ожоган Ф К., 1998. Ф 45 с.
19. Різун В. В. Нариси про текст. Теоретичні питання комунікації і тексту / В. В. Різун, А. І. Мамалига, М. Д. Феллер. Ф К. : Редакційно-видавничий центр –Київський університет”, 1998. Ф 336 с.
20. Русская грамматика : В 2-х т. / Е. А. Брызгунова, К. В. Габучан, В. А. Ицкович и др. ; отв. ред. Н. Ю. Шведова. Ф М. : Наука, 1980. Ф Т. 2 : Синтаксис. Ф 709 с.
21. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. Ф Полтава : Довкілля-К, 2006. Ф 716 с.
22. Слинко І. І. Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання : навч. посібник / І. І. Слинко, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. Ф К. : Вища школа, 1994. Ф 670 с.
23. Солганик Г. Я. Синтаксическая стилистика. Сложное синтаксическое целое / Григорий Яковлевич Солганик. Ф М. : Высшая школа, 1991. Ф 182 с.
24. Сучасна українська мова : Довідник / [Л. Ю. Шевченко, В. В. Різун, Ю. В. Лисенко та ін.]; за ред. О. Д. Пономаріва. Ф К. : Либідь, 1993. Ф 336 с.
25. Тураева З. Я. Лингвистика текста : (Текст : структура и семантика) / Зинаида Яковлевна Тураева. Ф М. : Просвещение, 1986. Ф 127 с.
26. Українська мова : Енциклопедія / [редкол. : В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін.]. Ф К. : –Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2000. Ф 752 с.
27. Храпченко М. Б. Текст и его свойства / Михаил Борисович Храпченко // Вопросы языкознания. Ф 1985. Ф 2. Ф С. 3—9.
28. Чередниченко І. Г. Нариси з загальної стилістики сучасної української мови / Іван Григорович Чередниченко. Ф К. : Радянська школа, 1962. Ф 495 с.
29. Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики : Енциклопедичний словник / Ірен Борисівна Штерн. Ф К. : АртЕк, 1998. Ф 336 с.
30. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник / Каленик Федорович Шульжук. Ф К. : Видавничий центр –Академія”, 2004. Ф 408 с.
31. Ющук І. П. Українська мова : підручник / Іван Пилипович Ющук. Ф [3-є вид.]. Ф К. : Либідь, 2005. Ф 640 с.

В статье кратко проанализированы разные взгляды языковедов на проблему соотношения сложного синтаксического целого и периода; рассмотрены основные критерии дифференциации этих синтаксических конструкций.

Ключевые слова: период, сложное синтаксическое целое (ССЦ).

In this article, in a short way, are analyzed the views of leading scientists on the problem of relating of complex syntax whole and period; the main criteria of difference between syntax constructions are also considered here.

Key words: period, complex syntax whole.